

Мельник О.М.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН ПІД ВПЛИВОМ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В нинішніх умовах потрібно чітко розуміти той факт, що вся сучасна економіка не тільки швидко глобалізується, а і діджиталізується (цифровізується). А це створює певну зовнішню рамку, у якій і розвиваються грошові відносини і до якої вони пристосовуються, породжуючи нові явища.

Гроші як особливий товар, що виступає загальним еквівалентом вартості (цінності) всіх інших товарів, пройшли довгий шлях. При цьому процес їх еволюції ще не закінчився, а тому і вони зазнають низки трансформацій під впливом діджиталізації. Але перш ніж почати говорити про ці трансформації, треба сказати кілька слів про найважливіші характеристики сучасних грошей.

Можна говорити про те, що сучасні гроші є *неповноцінними грошми*, тобто такими, для яких витрати на виготовлення їх матеріальної основи чи їх матеріального носія є значно меншими ніж той номінальний знак вартості, що на них позначений. Однією з причин такого становища стала необхідність полегшення, спрощення та зменшення витратності проведення платежів.

Крім того, сучасні гроші є також і *кредитними грошми*, тобто вони є борговими зобов'язаннями певних суб'єктів економіки. При цьому їхня кредитна природа не пов'язана із забезпеченням їх емісії золотом. Тобто сучасні гроші, крім того що вони є кредитними, ще *не є обмінними на золото* за фіксованим курсом. Ще однією важливою характеристикою сучасних грошей є і той факт, що офіційно емітувати грошові знаки у сучасних умовах має виключне право держава (в особі її центрального банку). Тобто сучасні гроші є державними, тому їх ще називають *фіатними* (від лат. fiat — декрет, наказ) [1; с. 28–29]. При цьому основою для використання таких грошей є, з одного боку, державний примус, а з іншого — довіра до держави. Суспільна довіра до таких грошей (як ще одна їх важлива риса) зумовила появу ще одної їх назви — *фидуціарні* (від лат. fiducia — довіра) гроші [2].

Для подальшої характеристики сучасних грошових відносин варто звернути увагу на елементи грошової маси. В ній виділяються готівкові та безготівкові гроші. І ті, і інші мають офіційний статус та обов'язкові до прийому на всій території певної країни. Відмінність між ними полягає у тому, що готівка матеріальна, а безготівкові гроші мають вигляд записів на банківських рахунках, звідки вони і перераховуються на інші банківські рахунки при проведенні платежів. При цьому безготівкові гроші хоча і випускаються суб'єктами банківської системи, але за чітко визначеними правилами, які встановлює держава. Вони номіновані у офіційний національний грошовий одиниці, що теж характеризує їх нерозривний зв'язок із традиційними фіатними грошми. Саме це дає підстави для такої характеристики безготівкових грошей як елементу регульованих державою фіатних грошей, що функціонують у загальній фінансовій системі держави в межах окремої платіжної (банківської) підсистеми.

А тепер можна перейти до характеристик новітніх тенденцій у сфері грошових відносин під впливом діджиталізації. І почнемо їх розгляд саме з появи електронних грошей. Нині можна стверджувати, що до понятійного визначення електронних грошей існує кілька різних підходів. Так, М. Дученко, Ю. Єрешко, О. Шевчук зазначають, що електронні гроші «являють собою умовну назву фінансових коштів, які використовує їх власник на основі електронної системи банківських послуг. Вони приводяться у рух завдяки запровадженню у сфері розрахункових операцій комп'ютерів і сучасних систем зв'язку. Носієм електронних грошей слугують пластикові картки» [3; с. 14]. Це визначення свідчить, що електронні гроші, з одного

боку, оскільки вони виражені у національній грошовій одиниці та є елементом національної системи розрахунків, то вони є проявом традиційних фіатних грошей. Але, з іншого боку, вони перетворились на цифровий формат цих фіатних грошей, оскільки стали наслідком запровадження у сфері розрахункових операцій комп'ютерів і сучасних систем зв'язку.

Крім того, сьогодні, характеризуючи зміни системи українських грошових відносин, не можна не відзначити того факту, що 01.08.2022 р. почав діяти Закон України «Про платіжні послуги». Важлива відмінність цього закону від попереднього в частині, що стосується електронних грошей, полягає у тому, що у новому законі порушена банківська монополія на емісію та обіг електронних грошей. Тобто там зафіксовано, що емітентами електронних грошей в Україні можуть бути не тільки банківські установи. Зокрема, стаття 57 цього закону розширює список емітентів електронних грошей, включаючи до їх переліку також і таких суб'єктів як: «філії іноземних платіжних установ; установи електронних грошей; оператори поштового зв'язку; органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [4]. Також тут важливо відзначити, що для виконання платіжних операцій з електронними грошима їх емітенти мають право відкривати користувачам не тільки традиційні банківські рахунки, а й електронні гаманці.

Ще одною важливою тенденцією у розвитку грошових відносин нині стала поява грошей, конкурентних до фіатних. Процес зростання глобального фінансового стеження у межах глобальної фінансової системи викликав у суспільстві бажання вийти з під цього контролю. Саме тому користувачі платіжних послуг почали активно використовувати децентралізовані системи розрахунків, що базуються на новітніх технологіях і застосовують при цьому не звичні фіатні гроші, а приватні гроші, які теж існують у цифровому форматі в інтернеті. Частіше за все такі гроші випускаються приватними компаніями чи навіть групами неідентифікованих осіб. Проте тут ми будемо говорити лише про ту частину феномену приватних грошей, яка пов'язана виключно з інтернетом і визначається його функціонуванням. По суті, такі приватні гроші, в умовах діджиталізації, перетворюються на ще один різновид цифрових грошей, який правильно було б назвати віртуальними на відміну від електронних, які є продовженням саме фіатних грошей. У схемах функціонування віртуальних грошей офіційна національна грошова одиниця змінюється на деяку іншу, яка має свій обмінний курс, що коливаються, оскільки цінність віртуальних грошей зазвичай базується на їх власному попиті та пропозиції, а це остаточно розриває їх зв'язок із традиційними фіатними грошми. Таким чином віртуальні гроші виступають, з одного боку, підвидом приватних (нерегульованих державою) грошей, а з іншого — їх цифровим форматом.

Крім того, варто звернути увагу також і на криптовалюти. Саме вони стали за останні роки найрозповсюдженішим різновидом віртуальних валют, хоча крім них є ще й інші види віртуальних грошей, які отримали назву мережевих. Спеціальна група ЄЦБ з криптоактивів визначила криптовалюту у якості нового типу активів, записаних у цифровому форматі, існування якого уможливлене за рахунок використання криптографічного захисту [5].

При цьому цей актив іноді не є та не представляє собою фінансового зобов'язання будь-якої ідентифікованої особи. Тобто найсуттєвішою відмінністю криптовалют від інших різновидів віртуальних валют є те, що за останніми стоїть конкретна приватна особа, котра прийняла на себе відповідні зобов'язання у зв'язку із випуском відповідних платіжних засобів і несе відповідальність за їх виконання. За криптовалютою ж (у сенсі чийхось зобов'язань і відповідальності) ніхто не стоїть. З цієї точки зору криптовалюти можна назвати *класичними фудуціарними, але не кредитними грішми*, хоча інші різновиди віртуальних валют іноді можна віднести саме до категорії кредитних грошей. В сенсі свого випуску та функціонування криптовалюти близькі до початкової форми грошей (грошей *продуктових*), які після своєї емісії повністю втрачали зв'язок зі своїм емітентом і не підлягали погашенню їх емітентом за номінальною вартістю. Проте назвати криптовалюту класичними продуктовими грішми теж не можна, бо вона не має жодного матеріального забезпечення та альтернативного напрямку використання.

Література

1. Wray, L. From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy, // Levy Economics Institute Working Paper, No. 792, p. 1–35.
2. Колесніченко В.Ф. Гроші та кредит // Навчальний посібник — Харків: Вид. ХНЕУ. — 2008. — 370 с.
3. Гроші та кредит Конспект лекцій. уклад.: М.М.Дученко, Ю.О.Єрешко, О.А. Шевчук. — Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. — 108 с.
4. Закон України Про платіжні послуги.: — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
5. Cryptoassets — Trends and Implications: website. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.ecb.europa.eu/paym/intro/mip-online/2019/html/1906_crypto_assets.en.html

Мірошніченко І.С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності,
Українська державна льотна академія*

ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ — ЗНАЧНА ПЕРЕШКОДА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Стабільне економічне зростання є ключовою метою кожної держави, адже воно забезпечує добробут громадян, зміцнює фінансову стійкість та створює передумови для довгострокового процвітання. Водночас збільшення державного боргу, яке є поширеним явищем у багатьох країнах світу, дедалі частіше викликає занепокоєння суспільства. Надмірне боргове навантаження може стати суттєвим гальмом для економічного прогресу, обмежуючи можливості держави для інвестицій у ключові сфери економіки, підвищуючи податковий тиск на бізнес і населення, а також посилюючи ризики фінансової нестабільності.

Проблема збільшення державного боргу є особливо актуальною для вітчизняної економіки, яка перебуває у стані економічної турбулентності, зокрема викликаною російською військовою агресією. У цьому зв'язку, управління державним боргом набуває особливого значення, адже ефективна боргова політика є ключовим інструментом для мінімізації негативних наслідків зростання боргового навантаження [1]. Управління державним боргом передбачає не лише контроль за його рівнем, але й оптимізацію структури, строків погашення, джерел фінансування та цільового використання запозичених коштів, особливо в умовах значного боргового навантаження.

Хоча, державний борг є невіддільною частиною фінансової політики багатьох країн, оскільки дозволяє забезпечувати фінансування стратегічно важливих проєктів, покривати бюджетний дефіцит і реагувати на економічні виклики, при надмірному зростанні може перетворитися на серйозну загрозу для економічної стабільності [2]. Коли обсяги запозичень перевищують рівень, який економіка здатна обслуговувати без ризику для свого функціонування, країна стикається з низкою проблем: зниженням темпів розвитку, зростанням податкового навантаження, втратою довіри інвесторів та ризиком боргової кризи.

Крім того, тіньова економіка є значною перешкодою для економічного розвитку, оскільки вона послаблює державні інституції, знижує податкові надходження, збільшує бюджетний дефіцит та підсилює соціальну нерівність [3]. Її наявність призводить до низки економічних і фінансових проблем, які змушують державу збільшувати запозичення для виконання своїх функцій.

Отже, зростання державного боргу стає значною перешкодою для стабільного економічного зростання, особливо коли управління запозиченими коштами не є ефективним і прозорим. Країни з високим рівнем боргу, без належного контролю за використанням позик, можуть стикатися із серйозними економічними труднощами. В умовах значного боргового навантаження важко забезпечити баланс між обслуговуванням боргу і фінансуванням необ-